

УДК 378:37.091.12.011.3-051

Ольга ЛІЛІК, Леонід БИВАЛЬКЕВИЧ

Olha LILIK, Leonid BYVALKEVYCH

**ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ
ЗАСОБАМИ ІНТЕРСЕМІОТИЧНИХ ТЕКСТІВ**

**FORMATION OF FUTURE TEACHERS' CREATIVITY
ON THE BASIS OF INTERSEMIOTIC TEXTS**

Автори досліджують вплив інтерсеміотичних текстів на формування креативності майбутніх учителів. З цією метою вони аналізують поняття «креативність», «творчість» і «творчі здібності», розмежовують їх, а також окреслюють місце і роль креативності в професійній діяльності вчителя. Вони характеризують поняття «креолізований текст», «інтерсеміотичний текст», акцентують на плюралізмі думок стосовно зазначених дефініцій, розглядають наявні класифікації інтерсеміотичних (креолізованих) текстів у науковому дискурсі. Актуальність проблеми дослідження вони обґрунтовують функціонуванням у сучасної молоді «кліпового» мислення, а також вимогами державних документів щодо цифровізації освітнього процесу й осучаснення методичного інструментарію в закладах освіти.

Лілік О.О., Бивалькевич Л.М. характеризують особливості й перспективи упровадження зазначених текстів в освітній процес педагогічних закладів вищої освіти, визначають критерії відбору і створення інтерсеміотичних текстів викладачами університетів, специфіку розроблення навчальних матеріалів із використанням інтерсеміотичних (креолізованих)

текстів. На цій основі автори з'ясовують особливості використання окремих різновидів інтерсеміотичних (креолізованих) текстів у професійній підготовці майбутніх учителів, наприклад: ребусів, інфографіки, коміксів, інтернет-мемів, інтерактивних плакатів тощо.

Вони аналізують досвід, сучасний стан і перспективи функціонування окремих різновидів досліджуваних текстів в українському культурному й освітньому просторах. Окрім того, автори вказують онлайн-інструменти, що дають змогу згенерувати певний різновид інтерсеміотичних текстів, і їхній зв'язок з навчальним матеріалом курсів загальної і професійної підготовки майбутніх учителів. Автори публікації наголошують на доцільності системного й науково обґрунтованого використання інтерсеміотичних (креолізованих) текстів як у межах аудиторних занять, так і в контексті самостійної роботи студентів, доводять їхній вплив на розвиток творчого потенціалу майбутніх учителів.

Ключові слова: інтерсеміотичні тексти, креолізовані тексти, майбутні учителі, комікс, інфографіка, ребус, креативність, інтернет-мем.

The authors investigate the influence of intersemiotic texts on the formation of creativity of future teachers. For this purpose, they analyze the concepts of «creativity» and «creative abilities», distinguish them, and also outline the place and role of creativity in the teacher's professional activity. They characterize the concepts of «creolized text», «intersemiotic text», emphasize the pluralism of opinions regarding the specified definitions, consider existing classifications of creolized texts in the scientific discourse. They substantiate the relevance of the research problem by the functioning of «clip» thinking among today's youth, as well as by the requirements of state documents regarding the digitalization of the educational process and the modernization of methodological tools in educational institutions.

Lilik O.O., Byvalkevich L.M. characterize the features and prospects of introducing the specified texts into the educational process of pedagogical institutions of higher education, determine the criteria for the selection and creation of intersemiotic texts by university teachers, the specifics of the development of educational materials using creolized texts. On this basis, the authors determine the specifics of the use of certain types of intersemiotic texts in the professional training of future teachers, for example: puzzles, infographics, comics, Internet memes, etc.

They analyze the experience, current state and prospects for the functioning of certain varieties of the studied texts in Ukrainian cultural and educational spaces. In addition, the authors indicate online tools that allow generating a certain type of intersemiotic texts, and their connection with the educational material of general and professional training courses for future teachers. The authors of the publication emphasize the expediency of the systematic and scientifically based use of creolized texts both within classroom lessons and in the context of students' independent work, and prove their influence on the development of the creative potential of future teachers.

Key words: intersemiotic texts, creolized texts, future teachers, comic, infographic, puzzle, creativity, Internet meme.

Постановка проблеми. У руслі реформування освітньої галузі згідно з орієнтирами, сформульованими в законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», Концепції «Нова українська школа», здійснюється перехід середньої і вищої освіти на компетентнісну основу, що передбачає формування в здобувачів освіти системи ключових, міжпредметних і предметних компетентностей, необхідних для успішної самореалізації в суспільстві, а також ефективного виконання навчальних і професійних завдань. Це зумовлює необхідність пошуку ефективних технологій, методів та прийомів для формування в учнів і студентів знань, умінь і навичок, необхідних для успішної життєдіяльності в ХХІ столітті.

У цьому контексті важливо брати до уваги й особливості сприйняття сучасною молоддю навчальної інформації. Йдеться про феномен так званого «кліпового мислення», яке ще називають фрагментарним, мозаїчним, піксельним, колажним, калейдоскопічним. Психологи зазначають, що його ознаками є синдром розладу уваги, втрата бажання пізнавати нове, зниження потреби та здатності до творчості (цьому сприяє постійне використання вторинної інформації на рівні її переробляння та комбінування), дисонанс між бажаннями і вчинками, непослідовність у прийнятті рішень щодо розв'язання проблем, послаблення відповідальності за їхні наслідки; невміння зосередитися на будь-якій інформації на довгий час, зниження здатності до аналізу та синтезу, «віртуальна наркоманія» та інтернет-адикція, залежність від пошуку інформації, комунікації в мережі та інших видах діяльності людини в інформаційному просторі, антиінтелектуалізм та плагіат, масова неосвіченість молоді та феномен гордовитої захопленості своїм неуцтвом, диспропорція між формальним та дійсним рівнем знань. Відповідно, навчальні матеріали, які пропонують учителі й викладачі, не можуть конкурувати з контентом, що міститься в сучасних медіа. Це знижує ефективність навчання, а відтак впливає на рівень сформованості компетентностей, а також на рівень розвитку креативності майбутніх фахівців, яку доцільно розглядати як процес та комплекс інтелектуальних та особистісних особливостей індивіда, що сприяє самостійному висуванню проблем, генеруванню більшої кількості оригінальних ідей і нешаблонному їх розв'язанню.

Відповідно, перед педагогами постає проблема адаптації навчального матеріалу з урахуванням особливостей його сприйняття сучасною молоддю, а також підбір оптимального

методичного інструментарію. Вважаємо, що в руслі цих тенденцій особливої практичної значущості набуває використання й розроблення інтерсеміотичних (креолізованих) текстів, які не лише дають змогу інтенсифікувати освітній процес, а й стимулюють розвиток мислення та уяви здобувачів середньої і вищої освіти, сприяють розвитку в них творчих здібностей та підвищенню інтересу до навчання.

Аналіз останніх досліджень. У процесі обґрунтування теоретичної і практичної значущості дослідження особливостей формування креативності майбутніх учителів звертаємося до наукових праць, у яких окреслено основні аспекти розвитку креативності (Н. Бондаренко, І. Милославського, В. Моляко, Я. Пономарьова, Е. Фромма), схарактеризовано певні різновиди інтерсеміотичних текстів (А. Бессараб, О. Дзюбіної, О. Колесник, Е. Циховської) і специфіку їх використання в освітньому процесі закладів освіти (О. Вержанської, Т. Лагути, О. Ісаєвої, Т. Чикалової).

Аналіз цих та інших публікацій дав підстави для висновку, що дослідники переважно зосереджували свою увагу на аналізі ідейно-композиційних особливостей інтерсеміотичних текстів, розробленні класифікацій, дослідженні їхнього впливу на читачів. На жаль, особливості використання інтерсеміотичних текстів в освітньому процесі закладів середньої і вищої освіти до сьогодні не стали предметом окремого системного дослідження, що й зумовлює актуальність і своєчасність запропонованої публікації.

Методологія дослідження. У процесі наукового пошуку застосовано низку теоретичних і емпіричних методів, а саме: аналіз і синтез педагогічної та методичної літератури – з метою з'ясування стану дослідженості проблеми й перспектив її розв'язання; зіставлення – для порівняння поглядів науковців на порушену проблему; індукції та дедукції, узагальнення – для розроблення загальної стратегії дослідження й формулювання висновків; моделювання фрагментів занять із навчальних дисциплін циклів загальної і професійної підготовки – для визначення ефективних методів роботи з інтерсеміотичними (креолізованими) текстами.

Дослідження ґрунтувалося на декількох методологічних підходах, як-от: компетентнісний (для визначення впливу інтерсеміотичних (креолізованих) текстів на формування загальних і фахових компетентностей майбутніх учителів), діяльнісний (з метою залучення здобувачів вищої освіти до

активної конструктивної діяльності з аналізу і продукування інтерсеміотичних (креолізованих) текстів), особистісно орієнтований (урахування особистісних рис та інтересів майбутніх учителів у процесі виконання ними навчальних завдань і самостійної роботи), культурологічний (аналіз інтерсеміотичних (креолізованих) текстів у контексті розвитку української культури, створення нових культурологічних текстів і сенсів). Усі методи дослідження й положення методологічних підходів застосовано на основі принципів відповідності темі дослідження й взаємодоповнюваності.

Мета статті – проаналізувати особливості формування креативності майбутніх учителів засобами інтерсеміотичних (креолізованих) текстів. Для досягнення поставленої мети необхідно було розв'язати такі завдання: проаналізувати сутність креативності як педагогічного феномену; розглянути композиційні і змістові особливості інтерсеміотичних (креолізованих) текстів; окреслити шляхи формування креативності майбутніх учителів за допомогою окремих різновидів інтерсеміотичних (креолізованих) текстів.

Виклад основного матеріалу. Проблеми розвитку творчості й креативності в психолого-педагогічних дослідженнях набули різноаспектуальних інтерпретацій, пов'язаних із розмежуванням понять «творчість» та «креативність», видами творчості й структурою творчого процесу, критеріями креативності, принципами заохочення креативності, етапами творчого процесу, механізмами творчості та креативності.

У цьому контексті варто наголосити, що існує велика кількість визначень творчості, що зумовлено низкою чинників: змістом і процесом творчості, неординарністю й варіативністю мислення, перманентністю й динамізмом пошуку, поєднанням логічних розмислів із інтуїтивними осяяннями. Зокрема психолог Я. Пономарьов широко трактує поняття «творчість», визначаючи його як «механізм продуктивного розвитку» і не вважає «новизну» вирішальним критерієм творчості (Пономарев, 1976). Він простежив генезу ідей психології творчості, особливості загального підходу до дослідження, динаміку перетворень цього підходу і тенденції її стратегічного напрямку. Нам імпонує визначення психолога Е. Фромма: «Творчість – це здатність дивуватися і пізнавати, вміння знаходити рішення в нестандартних ситуаціях, це націленість на відкриття нового і здатність до глибокого

усвідомлення свого досвіду» (Фромм, 2006). Проте найбільш узагальнювальним визначенням творчості, на нашу думку, є таке формулювання: творчість – це сутнісна характеристика людської діяльності, спрямованої на продукування чогось якісно нового, неповторного, оригінального, унікального в суспільно-історичному розвитку.

Закцентуємо, що в науковій літературі упродовж тривалого періоду використовувався термін «творчі здібності», однак поступово його витіснило поняття, запозичене з англійської мови, *creativity, creative*. Дослідники наголошують, що між цими поняттями є суттєві відмінності: творчі здібності – це індивідуальні особливості, якості людини, що визначають успішність виконання нею творчої діяльності різного роду. Відповідно, творча діяльність – це така діяльність, у результаті якої виникає або створюється нове в різних планах і масштабах, як матеріально втілене, так і матеріально незафіксоване. Успішно виконувати творчу роботу можуть лише особистості з творчими здібностями, переконує дослідниця О. Головачова (Головачова, 2008). А креативність, за визначенням Е. Фромма, це здатність дивуватися, відшукувати рішення в нестандартній ситуації, спрямованість на нове, вміння глибоко усвідомлювати власний досвід. У контексті феномену креативності вчений виокремлює його потенційні й актуальні «іпостасі». Це пов'язано з процесами опанування носієм потенційної креативності того чи іншого (нового для нього) виду діяльності, котрий має соціальне значення (Фромм, 2006).

Проте, на думку І. Милославського, терміном «креативна» позначається особистість, що не лише продукує ідеї, але й доводить їх до конкретного практичного результату (Милославский, 2009). Отже, креативність передбачає породження чогось нового, незвичайного, оригінального в ситуаціях, де відсутні шаблони й алгоритми. Відповідно, креативність набуває особливого значення в контексті професійної діяльності вчителя. Варто зазначити, що в процесі дослідження ми орієнтуємося на виділені В. Моляко види креативності, до яких належать наукова, технічна, художня, ігрова, навчальна, військова, управлінська, комунікаційна, побутова («домашня») і ситуаційна («життєва») (Моляко, 1989). Науковець наголошує, що в реальному житті ми зазвичай маємо справу з комбінованими видами творчості. Цю думку можемо співвіднести і з професійною діяльністю вчителя, який у різноманітних ситуаціях під час уроків, позакласної і позашкільної роботи має

звертатися до різноманітних видів креативності, кожного разу виразнюючи певний із зазначених різновидів.

У контексті нашого дослідження доцільно наголосити, що в структурі креативної діяльності виділяють низку компонентів, як-от: процес творчої діяльності (послідовність творчих актів); продукт (результат) творчої діяльності; особистість творця (характеризується певними якостями); середовище (колектив, стимулятори і бар'єри); умови, в яких здійснюється творча діяльність. Це дає підстави для висновку, що креативність безпосередньо пов'язана з діяльністю творця, тобто в нашому випадку учителя, який має бути творчим не лише для того, щоб зацікавити учнів певною навчальною дисципліною, спонукати їх до активної освітньої діяльності, а й виховати творчу особистість учня.

Відповідно Н. Бондаренко зазначає, що творча особистість здатна: націлюватися, ідентифікувати проблему, визначати пріоритети, формулювати і стискати завдання, розкласти його на окремі складники; аналізувати поточну інформацію, реструктурувати необхідну; змінювати вихідні припущення на протилежні; видозмінювати ідеї аж до вироблення новаторської і потужної; комбінувати окремі ідеї в більш складні, а також різні ідеї, створюючи креативні взаємодії; з'єднувати різні, часом несумісні елементи; складати схеми ходу думок, щоб виникли нові ідеї; генерувати нові ідеї; удосконалювати наявне; створювати нове; розв'язувати складні проблеми; пропонувати варіанти рішень; виходити за межі загальноприйнятих правил і визнаних теорій; виявляти незалежність мислення; сприймати проблеми як нові можливості (Бондаренко, 2019).

Вважаємо, що важливим засобом формування всіх зазначених компетенцій, а відповідно, й розвитку креативності вчителя можуть стати інтерсеміотичні (креолізовані) тексти.

Дефініції «інтерсеміотичний текст» і «креолізований текст» увійшли до наукового обігу нещодавно, зокрема в тлумачному словнику української мови зазначено, що інтерсеміотика – це розділ семіотики, що вивчає перекодування образів, створених в одній знаковій системі, на образи іншої системи (Бусел, 2005). Це набуває вираження у міжмистецькому перекладі, у синтезі різних видів мистецтв. Зазначено, що чимало українських митців вдаються до інтерсеміотики, наприклад, Емма Андіївська, яка свої деякі вірші ілюструє живописними полотнами, та Віра Вовк, яка,

окрім поетичної творчості, займається музикою, є тонким знавцем сучасного мистецтва. У контексті української культури інтерсеміотичними текстами можна вважати комікси, інфографіку, ребуси, аудіокниги, мультиплікаційні фільми за творами української літератури тощо.

Поняття «креолізований текст» пов'язане із термінами «креолізована мова» («змішана мова»), «креолізація» (первинно означало процес утворення нових етнічних груп унаслідок змішування крові кількох етносів, а потім – процес змішування мов), що походять від лексеми «креоли» (від фр. *créole*; ісп. *criollo* й порт. *crioulo*; лат. *creare* «створювати, вирощувати, виводити»). До сьогодні терміни «інтерсеміотичний текст» чи «креолізований текст» не є загальноприйнятими, зокрема паралельно вживаються інші дефініції, як-от: полікодовий текст (Ейгер&Юхт), ізовербальний комплекс (А. Бернацька), лінгвовізуальний комплекс (Л. Большіянова), ізоверб (О. Міхеєв), семіотично ускладнений текст (О. Протченко), відеовербальний текст (О. Пойманова).

Досліджуючи зазначену проблему, ми вже наголошували, що такі визначення пов'язані з багаторівневістю і багатоплановістю конструкції, складною текстовою організацією, адже досліджувані тексти є результатом поєднання елементів, що належать до різних семіотичних систем – вербальної та невербальної (так званої іконічної), до якої входять ілюстрації (фотографії та малюнки), різні за характером – художньо-образні, декоративні, пізнавальні тощо, а також схеми, таблиці, формули, символічні зображення тощо (Бивалькевич&Лілік, 2019). Зазначимо, що вербальна й невербальна частини інтерсеміотичного (креолізованого) тексту поєднані на різних рівнях – на змістовому, змістово-композиційному та змістово-мовному.

Це зумовило появу різних класифікацій зазначених текстів, насамперед їх розподіляють на тексти з частковою та повною креолізацією. У текстах із частковою креолізацією вербальні й невербальні компоненти перебувають в автосемантичних відносинах, тобто словесна частина є головною, відносно автономною, а зображальна – факультативною. Текстам із повною креолізацією притаманні такі семантичні відношення: словесний текст повністю підпорядковується зображенню, він тісно пов'язаний, злитий з ним, а малюнок є облігаторним, тобто обов'язковим компонентом тексту (Бивалькевич&Лілік, 2019).

У цьому контексті доцільно процитувати Т. Семенюк, яка звертає увагу на невербальні та паравербальні елементи інтерсеміотичного тексту, які дослідниця визначає як засоби, що існують поряд із графемною системою мови і порушують «прозорість» графічної субстанції мовного вираження. На її думку, до зазначеного поля входять: графічна сегментація тексту і його розміщення на папері, довжина рядка, шрифт, колір, курсив, типографічні знаки, графічні символи, допоміжні знаки (наприклад: №, %, +), іконічні засоби (малюнок, фотографія, карикатура, рисунок, таблиця, схема, креслення тощо), незвична орфографія слів і розміщення пунктуаційних знаків, формат паперу, ширина полів, а також інші засоби, набір яких не є чітко фіксованим і може варіюватися залежно від типу конкретного тексту (Семенюк, 2017).

Отже, на основі аналізу художніх особливостей інтерсеміотичних (креолізованих) текстів можемо дійти висновку, що зазначений текст є полікодовим, у ньому вербальні й невербальні елементи спрямовані на активізацію мозкової діяльності реципієнта. Це обумовлює важливість використання зазначених текстів в освітньому процесі закладів середньої і вищої освіти, актуалізує необхідність визначення теоретичних і методичних основ їх застосування в професійній підготовці майбутніх учителів.

Розглянемо деякі категорії інтерсеміотичних текстів та з'ясуємо особливості їх використання в освітньому процесі педагогічних закладів вищої освіти. Одним із найбільш популярних різновидів креолізованих текстів є комікси – мистецький жанр, що об'єднує літературу та образотворче мистецтво, оскільки є історіями в малюнках. А. Сонін зазначає, комікси є особливим способом оповіді, текст якої складає послідовність кадрів, що містять, окрім малюнка, вербальне відтворення, передають переважно діалоги персонажів, вкладені в особливу рамку. При цьому малюнок і вміщений у нього вербальний текст утворюють смислову єдність (Сонин, 1999). О. Колесник вважає, що комікс – це новий синтетичний вид мистецтва, сутність якого полягає в передачі оповідної фабули за допомогою доповнених текстом зображень (Колесник, 2013). Вона наголошує, що, окрім літератури та живопису, доцільно врахувати вплив на поетику коміксу ще принаймні трьох мистецтв – каліграфії (майстерність інтеграції писаного слова в малюнок),

хореографії та театру, які створили мову міміки, жестів та поз, що стала одним з найголовніших виразних засобів коміксу. Проте найсуттєвішим, на думку дослідниці, є вплив кінематографу, звідки були запозичені принципи розкадровки, планів, ракурсів тощо (Колесник, 2013).

До основних переваг коміксів, на думку науковців, належать високий рівень інформативності, образність і динамічність відображення інформації, завдяки роботі візуального каналу сприйняття. Структурною одиницею коміксу є кадр, який за принципом побудови значно ближчий до кінематографічного кадру, ніж до ілюстрації, оскільки в цих кадрах ілюстратори використовують різні плани – від дальнього до деталі. Традиційно поєднуються кадри приблизно однакових розмірів, що дає змогу об'єднувати їх у чотири-п'ять смуг-рядків, проте на сьогодні ілюстратори часто вдаються до збільшення розміру кадрів, зміни їхньої форми та розташування. Так вони намагаються передати перебіг сюжету, особливості хронотопу, позиціонування героїв (Сонин, 1999&Чикалова, 2020).

Г. Чикалова наголошує, що оскільки сторінка коміксу складається з п'яти-шести кадрів, то здобувачі освіти мають змогу регулювати процес надходження інформації, що сприяє економії психічних зусиль реципієнта щодо її сприйняття. Водночас оформлення інформації в коміксах покадрово сприяє розвитку причинно-наслідкових зв'язків: оскільки увага зосереджена на дії, а не на описі, то студенти набувають умінь робити розкадрування подій. Поєднання малюнків у кадрах і коротких текстів у «мільних бульбашках» допомагає зрозуміти, як складається історія. Суттєвою перевагою коміксів є стислість і точність висловлень, які розміщені в «мільних бульбашках», що теж спрацьовує на користь візуального каналу сприйняття, мотивує до читання (Чикалова, 2020).

Дослідники також акцентують, що в коміксах широко використовується лексика на позначення емоційних вигуків та звуконаслідування, а також стверджувальних і заперечних слів, що посилює драматизацію сюжету, а окрім цього, налаштовує читача на сприйняття та розуміння емоцій персонажів, а в результаті сприяє усвідомленню ними власних емоцій й керуванню ними, а також здатності розпізнавати та розуміти, що відчувають інші люди. Це є важливим на сьогодні, адже постає необхідність формувати в здобувачів вищої освіти здатності до емпатії,

готовності розуміти і приймати емоції та переживання інших, а також до соціальної рефлексії, під якою розуміємо спрямованість суб'єкта на відображення, усвідомлення й розуміння уявлень інших людей про вчителя і його діяльність, здатність сприймати чужі і транслювати свої емоції, оцінювати ставлення людей один до одного і передбачати поведінкові реакції інших людей (Лілік&Бивалькевич&Перинський, 2022).

Перш ніж розглянути дидактичні можливості використання коміксів в освітньому процесі, зазначимо, що за допомогою коміксів представлено низку творів класичної української літератури, зокрема видавництво «Генеза» в 1993 році опублікувало комікс за повістю Миколи Гоголя «Тарас Бульба». Видавництво «Грані-Т» випустило серію «Класні комікси», до якої увійшли повість Г. Ф. Квітки-Основ'яненка «Конотопська відьма», комедія Івана Карпенка-Карого «Хазяїн», повість І. С. Нечуя-Левицького «Кайдашева сім'я», комедія М. Г. Куліша «Мина Мазайло», повість І. Я. Франка «Захар Беркут».

Окрім того, у сучасному мистецькому просторі з'явилося чимало коміксів як самостійних творів мистецтва, наприклад, у 2013 році вийшла «Мальована історія незалежності України», над якою працювали брати Капранови, що прагнули проілюструвати визначні події українського народу, створити цікавих героїв з метою привернення уваги якомога більшої аудиторії. З 2012 року починає виходити у світ роман «Даогопак» – повнокольоровий тритомний («Анталійська гастроль», «Шляхетна любов», «Таємниця Карпатського Мольфара») мальований авантюрно-пригодницький графічний роман-блокбастер про пригоди козаків-характерників із лицарського ордену магів і майстрів бойових мистецтв Запорізької Січі. Автори поставили перед собою завдання – продемонструвати світу легендарні міфи української історії. На особливий інтерес заслуговує комікс «Чуб: Зоряна байка про козака Чубенка» (ілюстратор – Олександр Ком'яхов), що є міжгалактичною історією про народного українського героя. Варто згадати і про комікси «Кіборги. Штурм» і «Кіборги. Незламні. Місія: ДАП» (2017 рік), у яких розповідається про оборону донецького аеропорту українськими військовими, які згодом отримали прізвисько кіборги.

У червні 2020 року у Львові презентували ще три роботи: «Кіборги. Історія трьох», «Кіборги. Початок» та «Кіборги. Незламні». Фактично, це серія книг, написаних у жанрі історичної

документалістики, адже в основу описаних сюжетів покладено реальні події, свідчення учасників боїв. Зокрема під час роботи над одним із цих видань автори коміксів проінтерв'ювали 48 кіборгів (Історія українських коміксів, 2021).

У 2017 році з'явився комікс «Воля», серед героїв якого – видатні постаті з української історії – гетьман Павло Скоропадський, академік Володимир Вернадський, історик та Голова Центральної Ради Михайло Грушевський, авіаконструктор Ігор Сікорський. Критики наголошують, що «Воля» – це мікс альтернативної історії, фантастики, екшена та жахів, у цьому творі українські герої беруться за порятунок світу.

Повномасштабний наступ Росії, який розпочався 24 лютого 2022 року, активізував роботу в цьому напрямі, з'являється низка графічних творів, присвячених окремим подіям і персоналіям російсько-української війни. Зокрема у видавництві «Ранок» вийшов комікс Мацудзи Джюко «Привид Києва», присвячений одному з перших потужних міфів – загадковому пілоту МіГ-29, який один за одним знищує російські літаки біля Києва. Варто також згадати про соціальні комікси, створені в межах Програми розвитку ООН в Україні: у коміксі «На великій землі» йдеться про проблеми реінтеграції, з якими стикаються екскомбатанти АТО/ООС, коли повертаються до мирного життя; комікс «Звуки миру» розповідає про будні молоді у прифронтних містах, де доводиться адаптуватися до нових умов.

На основі аналізу цього доробку науковці зазначають, що наразі український комікс міцно закріпився як окремий літературний та художній жанр, що вже має певні традиції – авторський малюнок, історичні постаті та акцент на українських проблемах. Козаки, герої української історії й сьогодення, а також звичайні люди знайшли своє відображення в мальованих оповіданнях (Історія українських коміксів, 2021).

Зазначимо, що якщо комікси за творами класичної української літератури доцільно вивчати у взаємозв'язках із художнім текстом, на основі якого вони створені, то комікси про українську історію й сучасність потрібно відбирати для вивчення більш ретельно, а окрім того, враховувати особливості психологічного й розумового розвитку здобувачів освіти, рівень їхньої обізнаності з відображеними у творі подіями, рівень розвитку в них критичного мислення, досвід естетичного сприйняття коміксів тощо.

Загалом, проаналізувавши особливості використання коміксів в освітньому процесі в межах професійної підготовки майбутніх учителів, підсумуємо, що вони:

- 1) сприяють розумінню різних варіантів передавання сюжету, зокрема за допомогою зіставлення візуального й вербального компонентів;
- 2) збагачують словниковий запас здобувачів освіти і вчать їх застосовувати пунктуацію при прямій мові;
- 3) допомагають розпізнавати нелінійні сюжети;
- 4) сприяють розвитку зв'язного мовлення майбутніх учителів за умови правильної організації освітньої діяльності;
- 5) стимулюють розвиток уяви й фантазії;
- 6) сприяють формуванню креативних навичок;
- 7) заохочують студентів до ознайомлення з різними мистецькими жанрами та формами, стимулюють інтерес до літератури й культури загалом.

З-поміж інтерсеміотичних текстів у процесі професійної підготовки майбутніх учителів, окрім коміксів, доцільно використовувати ребуси. Їхня актуальність і практична значущість зумовлена розвитком інформаційних технологій і телекомунікацій, а також зростанням популярності мобільного зв'язку, які призвели до формування особливого SMS-сленгу, основною характеристикою якого стала стислість: чим менша кількість букв або знаків у повідомленні – тим краще. Саме тому «мова SMS» характеризується активним уживанням усіляких абревіатур і скорочень. Ось приклади сучасного сленгу соціальних мереж: «4u» (for you), «b4» (before), «gr8» (great). У таких випадках окремі букви і цифри замінюються співзвучними словами і виразами. Варто також згадати про «емотикони» чи «смайли», які є простим та ефективним засобом вираження емоцій, без якого спілкування в мережі важко уявити. Цим мова інтернет-спілкування споріднена з ребусами – загадками, у яких слова або фрази, що розгадуються, зображено у вигляді комбінації зображень, фігур, композицій з букв тощо.

Варто зазначити, що лексема «ребус» утворена від латинської фрази «Non verbis sed rebus», що означає «Не словами, а за допомогою речей». Саме тому «rebus» асоціюють з латинським словом *rebus*: *res* (річ, предмет), *rebus* (перетворення) (Ребуси українською, 2021).

З метою формування в майбутніх учителів умінь створювати й розв'язувати ребуси пропонуємо їм використання програму

українськомовного генератора ребусів rebus1 (Ребуси українською, 2021), у якій можна ввести будь-яке слово або фразу, і вона миттєво згенерує ребус на основі запиту. У контексті нашого дослідження важливо, що, застосувавши відповідний перемикач, користувач може створювати спеціальні ребуси для дітей, в яких використані зображення дитячих героїв з казок та мультфільмів. Доцільно також наголосити, що цей генератор ребусів доступний й деякими іншими мовами.

Наголосимо, що в межах професійної підготовки майбутніх учителів створення ребусів набуває особливого значення: насамперед, їх доцільно використовувати в межах аудиторної і позааудиторної роботи для актуалізації опорних знань чи мотивації навчальної діяльності студентів: демонструємо їм ребус і пропонуємо здогадатися, яку тему вивчатимемо на занятті.

Варто зазначити, що ребуси можуть створювати й самі студенти в межах виконання самостійної роботи, наприклад, учителі української мови і літератури на основі прочитаного твору чи фактів біографії письменника вони можуть продукувати ребуси й запропонувати групі їх розгадати, а вчителі історії мають змогу генерувати й розв'язувати ребуси про певні історичні персоналії, документи певної доби.

Уміння складати й розв'язувати ребуси стане в нагоді майбутнім фахівцям і під час проходження педагогічної практики та подальшої професійної діяльності. За допомогою створених ребусів вони зможуть підвищити інтерес учнів до навчального матеріалу, перевірити рівень їхніх знань, сприяти розвитку в них креативності, критичного мислення й візуальної грамотності зокрема.

Ще одним різновидом інтерсеміотичних текстів, які, на нашу думку, стануть ефективним засобом формування креативності майбутніх учителів, є інформаційна графіка або інфографіка (з англ. *information graphics; infographics*), яку розглядають як графічне візуальне подання інформації, даних або знань, призначених для швидкого та чіткого відображення комплексної інформації (Антипова, 2019). До жанрів найпростішої інфографіки належать таблиці, графіки, карти, кругові діаграми, логічні схеми. Більш складна інфографіка передбачає комбінування текстових блоків, фотографій, карт, таблиць, діаграм, навіть коміксів чи графічних романів, усього, що може допомогти створити повноцінну графічну розповідь.

Створення інфографіки, на думку В. Антипової, передбачає реалізацію низки принципів, зокрема:

- високий ступінь стиснення інформації;
- попереднє оброблення інформації з метою структурування кількісних даних;
- наявність елементів розвитку, поєднання або підпорядкування інформаційних блоків;
- спрямованість на активізацію когнітивних процесів споживача;
- наявність одного або декількох критеріїв, що об'єднують фрагменти інфографіки в конкретному об'єкті (Антипова, 2019).

У цьому контексті варто зазначити, що до засобів інфографіки належить широке коло комп'ютерних ресурсів, а саме: онлайн-джерела з візуалізації даних, програми для створення хмарини слів, програмне забезпечення візуалізації даних, засоби проєктування інфографіки онлайн, графічні редактори, програми презентацій, засоби створення карт, джерела даних, вільні сховища зображень, іконок і візуалізації резюме.

На сьогодні існує чимало онлайн-сервісів, що пропонують послуги зі створення інфографіки. Для роботи вчителя, на нашу думку, оптимальними є Infogr.am, Easel.ly, Canva, Draw.io тощо. Як і ребуси, інфографіку можна використовувати для актуалізації опорних знань майбутніх учителів, унаочнення теоретичного матеріалу, у межах презентації результатів самостійної чи науково-дослідницької діяльності студентів.

У контексті формування креативності майбутніх учителів доцільно застосовувати і буктрейлери (BookTrailer) – відеоролики рекламного характеру про книгу, метою якого є популяризація певного твору (Ісаєва, 2017). Зазначимо, що на сьогодні в Інтернет-мережі наявні буктрейлери за творами багатьох сучасних митців, проте здобувачі освіти різного рівня можуть створювати й власні буктрейлери з метою пропагування певного літературного тексту.

За формою буктрейлери розподіляють на такі різновиди: ролик з акторською грою; комп'ютерна графіка або мультиплікація; колаж.

Освітні буктрейлери класифікують за такими категоріями:

- фактографічні, що розповідають про основну думку сюжету твору. Їхнє завдання є подібним до анотації, тобто через музику, ілюстрації, ознайомити читачів із сюжетом, щоб після перегляду ролика потенційний читач прагнув дізнатися, з чого історія

починається й чим завершується. Зазвичай більшість буктрейлерів створено саме за «сюжетним» і розповідним принципами;

- емоційно-чуттєві, які розповідають про основний настрій книги та очікувані від неї емоції. Ілюстративний відеоряд має передати читачам настрій та емоції героїв;

- ідейні, які передають ключові ідеї й загальну змістову спрямованість тексту. Вони ґрунтуються на рекламі нереальної ідеї твору, на світогляді автора й цікавих думках, які він хоче донести до читача, на змістовому навантаженні книги (Бессараб, 2014).

Варто зазначити, що на сьогодні доступні кілька онлайн-сервісів та застосунків для створення буктрейлерів, зокрема: PowerPoint – програма дозволяє використовувати спецефекти та анімацію, створений відеоряд можна записати за допомогою екранної камери; Windows MovieMaker – це програма для користувачів-початківців, адже вона входить до пакету Microsoft Windows; Camtasiastudio – програма з відеомонтажу для досвідчених користувачів. Окрім того, можна послуговуватися будь-якими онлайн-редакторами для роботи з відео чи фото, як-от: YouTube – дуже легкий відеоредактор, можна зробити початок або кінець фільму, поєднати кілька матеріалів, додати звукову доріжку; Сервіси Animoto, Slidely призначені в основному для підготовки відеоколажів з великої кількості фотографій із накладанням звуку.

Зазначимо, що майбутніх учителів доцільно ознайомити з пам'яткою для створення буктрейлера, у якій будуть зафіксовані основні етапи розроблення цього різновиду інтерсеміотичних текстів. Отже, визначаємо такі основні етапи створення освітніх буктрейлерів:

1. Ознайомлення із прикладами буктрейлерів.
2. Визначення сюжету та ідеї майбутнього відеороліку (герої, місце, конфлікт).
3. Розроблення сценарного плану відеоряду (сюжет та вербальний супровід). Текст має бути не більше 10-15 речень, він має зацікавити читача, спонукати його до читання.
4. Добір відеоматеріалу (знайти відео за потрібною тематикою). Особливу увагу треба приділяти заголовку буктрейлера, який має відображати основну ідею твору. Важливо дотримуватися однієї стилізації ілюстрацій (чи то фото, чи то аніме, чи то ілюстрації, чи то графіка). Водночас бажано враховувати гармонійність стилю музики й відеоряду.

5. Робота із текстом. Потрібно вирішити, яким буде вербальний супровід відео – появою на слайдах, субтитрами або ж аудіозаписом – замість музики. Шрифт у титрах і субтитрах має бути зрозумілим і легким. Краще використовувати простий і класичний шрифт.

6. Вибір онлайн-сервісу для створення буктрейлера.

7. Виконання відеомонтажу. Треба об'єднати наявні візуальні й аудіоматеріали в один ролик з використанням обраного програмного забезпечення.

Буктрейлер як різновид інтерсеміотичного тексту сприятиме формуванню творчих здібностей майбутніх учителів, дає їм змогу дізнатися про новинки світу книги, а водночас зекономити час на читанні оглядових статей чи анотацій. Окрім того, він дозволяє здобувачам вищої освіти спробувати себе в ролі режисера, звукооператора, художника-мультиплікатора.

У контексті розгляду впливу інтерсеміотичних текстів на формування креативності майбутніх учителів варто згадати і про меми. Появу першого мема датують 20-ми роками ХХ ст., коли людство ще не ідентифікувало їх як меми. У 1921 році в сатиричному журналі «The Judge», опублікованому університетом штату Айова, містилося два зображення: перше – старовинна фотографія охайно одягненого, презентабельного чоловіка з коментарем «how you think you look when a flashlight is taken» («як ти думаєш, як ти виглядаєш у світлі ввімкненого ліхтарика»), друге – менш приваблива фотографія того ж чоловіка, але вже з іншим текстом: «How you really look» («як ви справді виглядаєте»).

Проте фактично термін «мем» був уведений до суспільного обігу в 1976 році Річардом Докінзом, який у своїй праці «Егоїстичний ген», спробував описати особливості поширення інформації в культурі (Докинз, 1993). Стверджуючи, що мем – це культурна інформація, яка виконує функцію передаватися іншим людям через мімікрію чи копіювання, науковець зазначав: «Як приклад мема можна назвати мелодії, ідеї, влучні вислови, моду; меми розмножуються, переходячи від мозку до мозку шляхом імітації» (Докинз, 1993). Широка розповсюдженість мемів у медіапросторі зумовила усебічне вивчення концепції й теорії мемів та дослідження їхньої ролі в житті суспільства. Р. Броуді й А. Менегетті зокрема, заявили про існування меметики – так званої науки про меми. Р. Докінз доводив, що вся культурна інформація складається з мемів, подібно до того, як біологічна інформація

складається з генів. На його думку, термін «meme» походить не від англійської лексеми memory (пам'ять), а від поняття «memetics» (меметика) (теорія еволюції культури) (Докинз, 1993).

Популярність і затребуваність інтернет-мемів як сучасного жанру зумовила навіть появу енциклопедій мемів. До відомих зразків таких мемопедій належать українськомовні «Файна Меморія», «Енциклопедія Драматика», «Інциклопедія». Варто також зазначити, що в м. Запоріжжя вперше в історії встановлено один із перших у світі пам'ятник інтернет-мему. Цей жартівливий пам'ятник «мертвому снігуру» уособлює фейкові новини російських медіаресурсів про українських школярів.

О. Дзюбіна стверджує, що «інтернет-мем традиційно сприймається як інформаційно-комунікативна одиниця, яка містить графічні та текстові компоненти. В основу мемів може бути покладено фразу, яка містить гумористичну складову, що буде зрозумілою для певної групи людей. Автори мемів часто використовують оксюмори, гру слів, метафори, переносне значення слів» (Дзюбіна, 2016).

Е. Циховська пояснює досліджуване явище так: «Меми – це інформація, яка швидко поширюється й популяризується, це мода на певні речі, пропаговані каналами зв'язку, це установки, якими ми керуємося у виборі того чи іншого предмета. Ідентифікований як психологічний вірус, мем, від'єднавшись від свого творця, еволюціонує через комунікаційне поле, стрімко інфікуючи нові групи людей. Меми фактично встановлюють моду на те, що ми споживаємо, створюючи інформаційне, а відтак і рекламне тло для новітньої бази» (Циховська, 2013).

Оперативно і швидко поширюючись Інтернетом у вигляді зображень, відео, аудіо чи текстів, інтернет-меми стають важливою складовою сучасного спілкування. Наприклад, влучний жарт, коротке відео курйозної ситуації, карикатура, вислів політика чи його жест можуть стати популярними за короткий проміжок часу і так само швидко втратити свою актуальність.

Інтернет-мемам притаманна «вірусність», тобто нав'язливе поширення в комунікації між користувачами мережі. В. Неклесова подає таке визначення досліджуваного явища: «мем – це частина інформації, яка передається суспільними каналами, її відрізняє стислість та дуже швидке розповсюдження» (Неклесова, 2017).

Яскравим прикладом є спільнота «Файні меми про українську літературу» у популярних соціальних мережах (Instagram,

Facebook, Twitter). За словами адміністратора групи Д. Ленченка, «мета створення спільноти – відродити українську літературу за допомогою створення самобутньої мем-культури, яка в нашій країні ще мало розвинена. Ініціатор спільноти переконує, що, «коли про національну літературу і культуру починають постити меми, посилюється розуміння особливостей української ідентичності, саме в цьому їх функція. А за допомогою такого медіаматеріалу українська література поступово перетворюється на справжній тренд серед прогресивної молоді» (Файні меми, 2022).

Т. Куїмова виділяє такі основні властивості інтернет-мемів: нестійкість; охоплення багатьох значень, що постійно оновлюються; швидка генерація та мутація; відносна важкість перекладу (Куїмова, 2009; 103). Джерелами мемів дослідниця визначає: персоналії; медіа; олбанську мову; форуми; випадкові фрази; позначення юзерів; явища та процеси; літературні твори та фольклор; малюнки і відео; рекламу; тварин; сайти (Куїмова, 2009, № 104).

На думку І. Окул, інтернет-меми мають такі характерні властивості (Окул, 2018).

1. Вірусність, що передбачає швидке поширення в Інтернеті і тиражування великою кількістю копій.

2. Репліцитність, тобто здатність відтворюватися, множитися в Інтернеті.

3. Серійність, що полягає в здатності утворювати серії, тобто низки «родинних», однотипних одиниць.

4. Емоційність, тобто властивість передавати певні емоції й викликати їх. Переважно інтернет-меми характеризуються мінімальною змістовністю, здаються примітивними, безглуздими знаками, однак їхня змістовна неповнота компенсується вираженим емоційно-експресивним потенціалом.

5. Мінімалізм форми: процес тиражування мемів в Інтернеті полегшується стислістю їхньої форми, що також полегшує сприйняття, усвідомлення та розуміння сенсу мема інтернет-користувачем. Саме тому необхідно бути обізнаним у певному культурному середовищі, що уможливорює розуміння додаткових значень.

6. Актуальність, тобто тісний зв'язок із певним соціальним і культурним контекстом.

7. Полімодальність, що означає властивість мемів передавати інформацію через декілька каналів – текстовий (вербальний) та

графічний (візуальний). Варто зазначити, що полімодальність не лише підвищує бажаність того чи того продукту, а й зумовлює змістове збагачення мема.

8. Фантазійний характер: чимало інтернет-мемів засновані на вигадці.

9. Гумор. Ця властивість є однією з ключових аспектів інтернет-мема і регламентується функційною його приналежністю до жанру доступного і зрозумілого для спільноти мережевого гумору, оскільки це властиво не всім інтернет-мемам.

10. Медійність, тобто існування, поширеність і видозмінення в засобах масової комунікації, а саме – у мережі Інтернет.

11. Мімікрія, що передбачає імітацію або наслідування інтернет-мемами різних жанрів (карикатура, плакат, комікс, листівка) (Окул, 2018).

Усі зазначені ознаки сприяють перетворенню інтернет-мемів на ефективний навчальний засіб, що сприяє виникненню в здобувачів освіти інтересу до поданого матеріалу, формуванню креативності й критичного мислення, а також цифрової й візуальної грамотності.

У процесі дослідно-експериментальної роботи з-поміж інших видів навчальної діяльності з інтернет-мемами було використано конкурс авторських мемів. Здобувачі освіти отримали завдання створити інтернет-мем, пов'язаний із освітнім процесом, навчальними дисциплінами, педагогічною практикою чи їхньою майбутньою професією. Вони мали надіслати виконане завдання викладачу, який розміщував отримані меми на своїй сторінці в мережі «Фейсбук» під спеціальним хештегом. Усі студенти групи мали змогу коментувати розміщені матеріали й голосувати за найкращий із них. Переможець винагороджувався балами з навчальної дисципліни. Такий прецедент сприяв формуванню корпоративної культури, оскільки меми не були пов'язані з персоналіями викладачів чи однокласників, тому студенти дотримувалися морально-етичних норм, а їхні меми відображали різні аспекти освітньої і професійної діяльності майбутніх учителів.

Ще одним різновидом інтерсеміотичних текстів, які доцільно застосовувати в освітньому процесі є інтерактивний постер чи мотиватор з певної теми (Ісаєва, 2017). До їхніх основних особливостей можна віднести такі аспекти, як-от: висока інтерактивність, що забезпечує діалог між викладачем і студентом;

простота у використанні (не вимагає інсталяції, має простий і зрозумілий інтерфейс); багатий візуальний матеріал; груповий та індивідуальний підхід (дає змогу організувати роботу як з усією групою (використання на інтерактивній дошці, демонстраційному екрані), так і з окремим студентом (робота за персональним комп'ютером); навчальний матеріал подано у вигляді логічно завершених окремих фрагментів, що дає змогу викладачу конструювати заняття відповідно до завдань).

Для створення інтерактивного плакату доцільно використовувати такі інтернет-сервіси: Glogster, що дає змогу дозволяє розмістити текст, графіку і відео, важливо, що будь-який елемент може стати гіперпосиланням, а плакат виходить яскравим, барвистим, ефектним; Saso, що надає можливості створення різних схем-класифікацій, де кожен елемент схеми також може стати гіперпосиланням; містить шаблони й автофігури, а водночас дозволяє додавати зображення й малювати самому; Prezi, Projeqt, Linoit, SlideRosket, більшість із яких є англomовними, тому викладач має не лише володіти інформаційно-цифровою компетентністю, а й знати іноземну мову.

Зазначимо, що в процесі створення інтерактивного плакату самостійно викладач (чи студент) мають дотримуватися певних правил.

1. Тема плаката має відповідати темі заняття, а також формі його проведення заняття.

2. Зміст і оформлення плаката мають зумовлюватися передусім дидактичними цілями й завданнями й відповідати певним дидактико-методичним вимогам, зокрема містити такі елементи:

- один досить великий (основний) блок, із яким робота проводитиметься протягом усього розгляду нового матеріалу;

- додаткову наочність, яка розміщується у вигляді гіперактивних зон і розгортається по кліку, а так само згортається до початкового вигляду;

- інтерактивні інструменти (ручки, маркери), що дають змогу виділяти різними кольорами об'єкти інтерактивного плаката (підкреслення, обведення, виправлення, написи);

- області, які з'являються і зникають або за командою з кнопки, або по кліку на гіперактивній зоні; це важливо для роботи з правилами, висновками й певними теоретичними положеннями;

- елементи, які дають змогу автоматизувати дії (Вержанська & Латута, 2016).

Загалом інтерактивний плакат дає змогу унаочнити, систематизувати навчальний матеріал, а також активізувати освітню діяльність студентів, стимулювати розвиток у них критичного мислення, візуальної й інформаційної грамотності.

Варто також зазначити, що специфіка застосування інтерсеміотичних (креолізованих) текстів в освітньому процесі закладів вищої освіти зумовлена кількома факторами, зокрема: освітньо-професійною програмою, за якою здійснюється підготовка майбутніх фахівців, сформованістю їхніх особистісних і професійних рис, специфікою навчальної дисципліни, її завданнями, компетентностями, які мають сформуватися в процесі її опанування. А. Габідулліна, досліджуючи навчально-педагогічний дискурс, визначає такі функції інтерсеміотичних текстів, як-от: інформативна, ілюстрації вербального компонента, волюнтативна, метакомунікативна, експресивна, естетична, фактична, технічна (Габідулліна, 2011). Ці функції детерміновані тим, що для викладача текст є певним орієнтиром для діяльності, для студента – важливим джерелом інформації, об'єктом вивчення й розуміння. Для викладача текст є засобом навчання, а для студента – об'єктом. Отже, особливості навчального тексту загалом і інтерсеміотичного зокрема визначаються тим, що він одночасно виступає і об'єктом вивчення, і засобом навчання.

Перед викладачами, які забезпечують професійну підготовку майбутніх учителів, постають два основні завдання: по-перше, підібрати або створити інтерсеміотичні (креолізовані) тексти, які сприятимуть підвищенню ефективності освітнього процесу; по-друге, ознайомити здобувачів освіти з самим поняттям, з видами таких текстів, онлайн-інструментами технологіями їх створення, а також стимулювати до використання цих текстів у подальшій професійній діяльності.

Насамперед, зазначимо, що інтерсеміотичні (креолізовані) тексти мають використовуватися з метою донесення навчальної інформації як засіб її адаптації до специфіки «кліпового» мислення сучасної молоді. Окрім того, актуалізується потреба у використанні зазначених текстів у контексті упровадження дистанційної освіти, а також зростання ролі самоосвіти молодого покоління, яка відбувається як стихійно, так і в процесі виконання самостійної роботи, індивідуальних навчально-дослідницьких проектів, курсових і магістерських робіт.

Закцентуємо, що на сьогодні майбутній учитель має не лише опанувати великий обсяг знань, умінь, навичок, а й навчитися

самостійно здобувати знання, працювати з різними джерелами інформації, застосовувати отримані знання, уміння, навички в навчальній і професійній діяльності, формуючи необхідні компетенції.

Зазначимо, що використання інтерсеміотичних текстів потребує вироблення критеріїв їх добору, зокрема: виховний потенціал вербальних і зображувальних одиниць зазначеного тексту, інформативність, актуальність, адаптованість, доступність, наповненість дидактично значущими мовними одиницями, урахування психологічних особливостей реципієнтів, стилістична й жанрова довершеність, пошуковий і дослідницький потенціал, спроможність тексту спонукати реципієнтів до словесної творчості, створення інтерсеміотичних текстів (Бивалькевич&Лілік, 2019).

У процесі відбору і створення інтерсеміотичних текстів особливу увагу, на нашу думку, необхідно приділяти їхньому змісту. Зазначені тексти мають бути насамперед цікавими для здобувачів вищої освіти, вирізнятися певною новизною, спонукати реципієнтів до роздумів, мати проблемний характер. Важливо, щоб текст не просто подавав готову інформацію, а стимулював появу запитань, бажання в студентів висловитися, тим самим активізуючи мовлення. Зміст інтерсеміотичних текстів має сприяти виникненню дискусій, у процесі яких викладач спрямовує мисленнєву діяльність здобувачів вищої освіти.

Зазначимо, що досліджувані тексти (як компонент підручників, посібників, мультимедійних навчальних матеріалів) застосовуються в освітньому процесі упродовж тривалого часу, проте в сучасних умовах змінюються їхні функції, методи і прийоми роботи з ними. На жаль, традиційні підручники, які вийшли друком наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. на сьогодні втрачають свою актуальність для сучасного покоління, якому притаманне «кліпове» мислення. Це можна пояснити лінійністю і логічністю структурування матеріалу в традиційних підручниках (Бивалькевич&Лілік, 2019). Отже, на часі розроблення нових сучасних навчальних матеріалів, які б базувалися на використанні інтерсеміотичних текстів, на основі врахування особливостей сприйняття інформації сучасною молоддю, фрагментарності матеріалу, взаємозв'язків між окремими блоками.

Отже, у процесі оформлення навчального матеріалу у вигляді інтерсеміотичного тексту викладачам варто дотримуватися певних

умов. Насамперед, як зазначають О. Вержанська й Т. Лагута, важливою характеристикою навчального тексту є наявність у ньому освітнього, культурологічного, виховного й розвивального потенціалу (Вержанська&Лагута, 2016). Отже, призначення навчального тексту – засвоєння інформації студентом, а під час її передачі – вплив на свідомість здобувачів вищої освіти, мотивування їх до роботи з навчальним матеріалом, сприяння розвитку креативних якостей майбутніх учителів.

Для цього, на нашу думку, варто уникати довгого монологічного викладу матеріалу, оскільки увага сучасних здобувачів вищої освіти дуже швидко розсіюється, тому доцільно відбирати основний матеріал, який варто поділити на невеликі блоки: особливості такого структурування залежатимуть від дисципліни, теми, характеру матеріалу, навчальної мети. Зазначені блоки можуть бути виділені за тематичним, хронологічним, дисциплінарним принципами (Бивалькевич&Лілік, 2019). Вони, з одного боку, є самодостатніми одиницями, а з другого – послідовно викладеними ланками одного логічного ланцюга, що дозволяє задіяти як лінійні властивості пам'яті людини так і врахувати синдром дефіциту уваги. Матеріал, запропонований для вивчення, має бути підібраний так, щоб можна було самостійно і швидко об'єднувати ці відомості в логічні групи. Окрім того, інтерсеміотичний текст має містити методичний інструментарій, який стимулюватиме, мотивуватиме, програмуватиме діяльність здобувачів вищої освіти, сприятиме досягненню цілей, окреслених під час вивчення навчальної дисципліни.

Для покращення сприйняття інтерсеміотичних текстів матеріал доцільно розташувати так, щоб кожна окрема сторінка містила логічно завершений фрагмент тексту, який є самостійним і незалежним від інших сторінок. Це пов'язано з широким використанням електронних пристроїв (планшетів, книжок, ноутбуків): студентам і викладачам зручно опрацьовувати матеріал, якщо він розміщений компактно на окремій сторінці, тобто не потрібно гортати книжку, щоб знайти початок чи продовження тексту (Вержанська&Лагута, 2016).

У професійній підготовці майбутніх учителів важливу роль відіграють навчальні дисципліни циклу загальної підготовки, які спрямовані на здобуття філософської, політологічної, культурологічної, соціологічної, правознавчої, економічної, фізкультурно-

оздоровлювальної освіти та її професійно-педагогічне спрямування, тобто засвоєння системи академічних знань, базових умінь і навичок. З-поміж нормативних навчальних курсів особливого значення набувають курси «Історія України», «Історія української культури», «Філософія»; варіативних – «Політологія», «Соціологія», «Логіка», «Релігієзнавство», «Етика й естетика».

У процесі опанування зазначених навчальних дисциплін у майбутніх учителів відбувається нагромадження фактичних відомостей з історії України, української і зарубіжної історії і культури; утвердження естетичних смаків, ставлень до власної історії, культури, формування ціннісних орієнтацій, професійної позиції, прагнень, індивідуально-особистісних рис майбутніх учителів.

У процесі дослідно-експериментальної роботи інтерсеміотичні тексти було використано в контексті курсів української та іноземної мов за професійним спрямуванням. Як відомо, на практичних заняттях необхідно застосовувати такі обов'язкові види мовленнєвої діяльності, як говоріння, письмо, читання та слухання. Навчальний матеріал з фонетики, лексикології, орфографії, морфології, синтаксису й пунктуації може бути представлений у форматі інтерсеміотичного тексту. У межах освітньої діяльності здобувачам вищої освіти – майбутнім учителям – було запропоновано рекламні плакати, а вони мали знайти в них помилки. Окрім того, для аналізу надано відеозаписи відповідної тематики, студенти мали знайти в них порушення мовних норм. У процесі аналізу ситуації враховувалися такі чинники: обраний фах, вікові особливості студентів, специфіка гендерного сприйняття, культурні, традиційні уподобання тощо.

У межах курсу історії України майбутнім учителям було подано карикатури та плакати, які вони мали співвіднести з певною епохою, упізнати явище, яке на них зображене, схарактеризувати його. У процесі викладання дисциплін «Історія української і зарубіжної культур» було запропоновано завдання переглянути буктрейлер, мультфільм чи кінофільм, а також проаналізувати комікс, порівняти їх із твором мистецтва, на основі якого вони створені.

Засвоєння теоретичних і прикладних відомостей із психолого-педагогічних, методичних дисциплін, набуття професійно значущих якостей передбачено навчальними дисциплінами циклу професійної та практичної підготовки, який є найбільш важливим.

Особливого значення набувають курси загальної, вікової, педагогічної й соціальної психології, педагогіки, методик навчання і виховної роботи. У контексті зазначених дисциплін студентам було запропоновано здійснити аналіз педагогічних ситуацій, які подано у формі інтерсеміотичного тексту; наочності, розробленої учителями чи студентами, для проведення уроків з певного навчального предмета, а також фрагментів відеозаписів уроків чи виховних заходів, проведених студентами-практикантами.

Висновки. У процесі дослідження з'ясовано, що креативність майбутніх учителів – це комплекс інтелектуальних та особистісних особливостей індивіда, що сприяє самостійному висуванню проблем, генеруванню більшої кількості оригінальних ідей і нешаблонному їх розв'язанню. Доведено, що важливим засобом формування креативності майбутніх учителів є інтерсеміотичні (креолізовані) тести передбачають поєднання вербального й невербального компонентів на змістовому, змістово-композиційному та змістово-мовному рівнях. Обґрунтовано доцільність використання в освітньому процесі педагогічних закладів вищої освіти таких різновидів інтерсеміотичних текстів, як буктрейлер, ребус, комікси, інфографіка тощо. Описано можливості використання інтерсеміотичних текстів у межах аудиторної й позааудиторної роботи здобувачів вищої освіти, визначено онлайн-сервіси, які доцільно застосовувати для генерування інтерсеміотичних текстів.

Перспективи подальших досліджень убачаємо в розгляді особливостей використання інтерсеміотичних текстів в контексті підготовки майбутніх учителів за окремими освітньо-професійними програмами з акцентом на певних навчальних дисциплінах циклів загальної і професійної підготовки.

Список використаних джерел

1. Антипова В. Современные подходы к формированию информационной грамотности в школьных библиотечных медицентрах США. URL: http://schoollibrary.ioso.ru/index.php?News_id=385. (дата звернення: 20.11.2022).
2. Бессараб А. Буктрейлер як нове явище у сфері соціальних комунікацій. *Держава та регіони. Серія: Соціальні комунікації*. 2014. № 1-2 (17-18). С. 159-163.
3. Бивалькевич Л. М., Лілік О. О. Використання креолізованих текстів в професійній підготовці майбутніх учителів (у контексті задачного підходу). *Вісник НУЧК імені Т.Г. Шевченка*. 2019. Вип. 158. С. 193-197.

4. Бондаренко Н. Мейнстрім освітнього прогресу в Україні – компетентність↔креативність. URL: https://lib.iitta.gov.ua/716981/1/BNV_2019%2009%2006_St.pdf (дата звернення: 20.11.2022).
5. Бусел Т. Великий тлумачний словник української мови. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005.
6. Вержанська О. М., Лагута Т. М. Креолізований навчальний текст в електронному навчанні. *Новий Колегіум*. 2016. №1. С. 42-49.
7. Видано комікси про кіборгів та донецький аеропорт. URL: <https://ua.112.ua/kultura/vydanokomiksy-pro-kyborhiv-ta-donetskyi-aeroport-452265.html>. (дата звернення: 15.10.2022).
8. Габидуллина А.Р. Педагогическая лингвистика: учеб. пособ. для студ. высших учеб. завед. Горловка: ГППИИЯ, 2011. 280 с.
9. Головачева О. Розвиток творчих здібностей учнів професійно-технічних училищ швейного профілю у процесі вивчення «художнього моделювання одягу». *Магістр*. 2008. Вип. 5. С. 94–96.
10. Дзюбіна О. І. Класифікація, структура та функціонування інтернет-мемів в соціальних мережах Twitter та Facebook. *Молодий вчений*. 2016. №2 (29). С. 375–379.
11. Докинз Р. Эгоистичный ген. Москва: Мир, 1993. 318 с.
12. Ісаєва О. Креолізований текст на уроках світової літератури як фактор активізації читацької діяльності. URL: media.ipro.kubg.edu.ua/wp.../isaeva_kreolizovanyj_tekst.doc. (дата звернення: 02.12.2022).
13. Історія українських коміксів. URL: <https://uncomics.com/ukranian-comics>. (дата звернення: 10.12.2022).
14. Колесник О. С. Поетика графічного роману: синтез мистецтв та транспозиції. *Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури: зб. наук. пр.* 2013. Вип. XXXI. С. 301–307.
15. Куїмова Т. Класифікація інтернет-мемів за походженням. *Комп'ютерні науки та інженерія: матеріали III міжнар. конф., м. Львів, 14–16 трав. 2009 р.* Львів, 2009. С. 103–104.
16. Лілік О., Бивалькевич Л., Перинський Ю. Вплив соціальної рефлексії на професійне спілкування викладача педагогічного закладу вищої освіти. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка*. 2022. Вип. 18 (174). С. 129–137.
17. Милославский И. Г. Креативный или творческий? *Известия*. 2009. 1 июня. С. 3.
18. Моляко В. О. Психологічна готовність до творчої праці. Київ: Знання УРСР, 1989. 36 с.
19. Неклесова В.Ю. Мемі як частина онімного простору. *Записки з ономастики: зб. наук. пр.* 2017. Вип. 20. С. 210–222.
20. Окул І. І. Інтернет-мем як культурний феномен. *Життя і пам'ять: науковий збірник, присвячений пам'яті В.І. Шамко*. Одеса: Homeless Publishing, 2018. Вип. 3. С. 133–148.

21. Пономарев Я. А. Психология творчества. Москва: Наука, 1976. 304 с.
22. Ребуси українською. URL: <http://rebus1.com.ua>. (дата звернення: 21.12.2022).
23. Семенюк Т. Інтерсеміотичні особливості письмової комунікації. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/2459/3/Semenyuk%20intersemiot.pdf>. (дата звернення: 21.01.2023).
24. Сонин А.Г. Комикс как знаковая система: психологическое исследование (на материалах франкоязычных комиксов): дис.... канд. фил. наук: 10.02.19. Барнаул, 1999. 236 с.
25. Ушневич С. Використання медіатехнологій у підвищенні літературної освіти молодших школярів. URL: <file:///C:/Users/Admin/Downloads/8586-Текст%20роботи-16148-1-10-20210210.pdf> (дата звернення: 13.11.2022).
26. Файні меми про українську літературу. URL: <https://www.facebook.com/ukrlit.mem/about>. (дата звернення: 13.11.2022).
27. Фромм Э. Здоровое общество. Москва: Аст, Хранитель, 2006. 544 с.
28. Чикалова Т.Г. Дидактичні можливості використання коміксів на уроках у початковій школі. *Інноваційна педагогіка*. 2020. Вип. 20. Т. 3. С. 52–55.
29. Циховська Е.Д. Інформаційні віруси: картина як інтернет-мем. Актуальні проблеми іноземної філології. 2013. Вип. 8. Ч. 1. С. 152–158.

References

1. Antipova, V. (2014). *Sovremennye podhody k formirovaniyu informacionnoj gramotnosti v shkol'nyh bibliotechnyh mediacentrah SShA* [Modern approaches to the formation of information literacy in USA school library media centers]. URL: http://schoollibrary.ioso.ru/index.php?News_id=385 [in Russian].
2. Bessarab, A. (2014). *Buktreiler yak nove yavyshe u sferi sotsialnykh komunikatsii* [Book trailer as a new phenomenon in the field of social communications]. *Derzhava ta rehiony*. Seriya: Sotsialni komunikatsii. № 1–2 (17–18), pp. 159–163 [in Ukrainian].
3. Byvalkevych, L. M., Lilik, O. O. (2019). *Vykorystannia kreolizovanykh tekstiv v profesiinii pidhotovtsi maibutnykh uchyteliv (u konteksti zadachnoho pidkhodu)* [Usage of creolized texts in the professional training of future teachers (in the context of the problem approach)]. *Visnyk NUChK imeni T.H. Shevchenka*, Vyp. 158, pp. 193–197 [in Ukrainian].
4. Bondarenko, N. (2019). *Meinstrim osvithnoho prohresu v Ukraini – kompetentnist↔kreatyvnyist* [The mainstream of educational progress in Ukraine – competence↔creativity]. URL: https://lib.iitta.gov.ua/716981/1/BNV_2019%2009%2006_St.pdf [in Ukrainian].

5. Busel, T. (2005). Velykyi tлумachnyi slovnyk ukrainskoi movy [Big explanatory dictionary of the Ukrainian language]. Kyiv; Irpin: VTF «Perun» [in Ukrainian].

6. Verzhanska, O. M., Lahuta, T. M. (2016). Kreolizovanyi navchalnyi tekst v elektronnomu navchanni [Creolized educational text in e-learning]. *Novyi Kolehium*, №1, pp. 42–49 [in Ukrainian].

7. Vydano komiksy pro kiborhiv ta donetskyi aeroport [Comics about cyborgs and the Donetsk airport were published]. URL: <https://ua.112.ua/kultura/vydanokomiksy-pro-kyborhiv-ta-donetskyi-aeroport-452265.html> [in Ukrainian].

8. Gabidullina, A. R. (2011). Pedagogicheskaja lingvistika [Pedagogical linguistics]: ucheb. posob. dlja stud. vysshih ucheb. zaved. [textbook for students of higher education institution]. Gorlovka: GGPIIJa [in Russian].

9. Holovacheva, O. (2008). Rozvytok tvorchykh zdibnosti uchniv profesiino-tekhnichnykh uchylyshch shveinoho profilu u protsesi vyvchennia «khudozhnoho modeliuвання odiahu» [Development of creative abilities of students of sewing vocational schools in the process of studying «artistic clothing modeling»]. *Mahistr*, Vyp. 5, pp. 94–96 [in Ukrainian].

10. Dziubina O. I. Klasyfikatsiia, struktura ta funktsionuvannia internetmemiv v sotsialnykh merezhakh Twitter ta Facebook [Classification, structure and functioning of Internet memes in social networks Twitter and Facebook]. *Molodyi vchenyi*. 2016. №2 (29), pp. 375 –379 [in Ukrainian].

11. Dokynz, R. (1993). Ehoystychnyi hen [The selfish gene]. Moskva: Myr [in Russian].

12. Isaieva, O. O. (2017). Kreolizovanyi tekst na urokakh svitovoi literatury yak faktor aktyvizatsii chytatskoi diialnosti [Creolized text in world literature lessons as a factor in the activation of reading activity]. URL: media.ippo.kubg.edu.ua/wp./isaeva_kreolizovanyj_tekst.doc [in Ukrainian].

13. Istoriia ukrainskykh komiksiv [History of Ukrainian comics]. URL: <https://uncomics.com/ukranian-comics> [in Ukrainian].

14. Kolesnyk, O. S. (2013). Poetyka hrafichnoho romanu: syntez mystetstv ta transpozytsii [Poetics of the graphic novel: synthesis of arts and transposition]. *Aktualni problemy istorii, teorii ta praktyky khudozhnoi kultury: zb. nauk. pr.* Vyp. XXXI, pp. 301–307 [in Ukrainian].

15. Kuimova, T. (2009). Klasyfikatsiia internet-memiv za pokhodzheniam [Classification of Internet memes by origin]. *Kompiuterni nauky ta inzheneriia: materialy III mizhnar. konf.*, 14 –16 trav. 2009 r. Lviv, pp. 103–104 [in Ukrainian].

16. Lilik, O., Byvalkevych, L., Perynskyi, Yu. (2022). Vplyv sotsialnoi refleksii na profesiine spilkuвання vykladacha pedahohichnoho zakladu vyshchoi osvity [The influence of social reflection on the professional communication of a teacher of a pedagogical institution of higher education]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Chernihivskiy kolehium» imeni T.H. Shevchenka*. Vyp. 18 (174), pp. 129–137 [in Ukrainian].

17. Myloslavskii, I. H. (2009). Kreatyvnyi ili tvorcheskii? [Creative or creative?] *Izvestiia*. 1 yiunia, pp. 3 [in Russian].
18. Moliako, V. O. (1989). *Psykholohichna hotovnist do tvorchoi pratsi* [Psychological readiness for creative work]. Kyiv: Znannia URSS [in Ukrainian].
19. Neklesova, V. Yu. (2017). Memy yak chastyna onimnoho prostoru [Memes as part of the anonymous space]. *Zapysky z onomastyky: zb. nauk. pr.*, Vyp. 20, pp. 210–222 [in Ukrainian].
20. Okul, I. I. (2018). Internet-mem yak kulturnyi fenomen [Internet meme as a cultural phenomenon]. *Zhyttia i pamiat: naukovyi zbirnyk, prysviachenyi pamiaty V. I. Shamko*. Odesa: Homeless Publishing, Vyp. 3, pp. 133–148 [in Ukrainian].
21. Ponomarev, Ya. (1976). *Psykholohyia tvorchestva* [Psychology of creativity]. Moskva: Nauka [in Russian].
22. *Rebussy ukrainskoiu* [Puzzles in Ukrainian]. URL: <http://rebus1.com.ua> [in Ukrainian].
23. Semeniuk, T. (2017). Intersemiotychni osoblyvosti pysmovoï komunikatsii [Intersemiotic features of written communication]. URL: <https://evnuir.vnu.edu.a/bitstream/123456789/2459/3/Semenyuk%20intersemiot.pdf> [in Ukrainian].
24. Sonyn, A. H. (1999). *Komyks kak znakovaia systema: psykholohicheskoe yssledovanye (na materyalakh frankoiazychnykh komyksov)* [Comic as a sign system: psychological research (on the materials of French-language comics)]: dys.... kand. fyl. nauk: 10.02.19. Barnaul [in Russian].
25. Ushnevych, S. *Vykorystannia mediatekhnolohii u pidvyshchenni literaturnoi osvity molodshykh shkoliariv* [Usage of media technologies in improving the literary education of younger schoolchildren]. URL: [file:///C:/Users /Admin/Downloads/8586-Текст%20роботи-16148-1-10-20210210.pdf](file:///C:/Users/Admin/Downloads/8586-Текст%20роботи-16148-1-10-20210210.pdf) [in Ukrainian].
26. *Faini memy pro ukrainsku literature* [Nice memes about Ukrainian literature]. URL: <https://www.facebook.com/ukrlit.mem/about> [in Ukrainian].
27. Fromm, E. (2006). *Zdorovoe obshchestvo* [A healthy society]. Moskva: Ast, Khranytel [in Russian].
28. Chykalova, T. H. (2020). Dydaktychni mozhlyvosti vykorystannia komiksiv na urokakh u pochatkovii shkoli [Didactic possibilities of using comics in elementary school lessons]. *Innovatsiina pedahohika*. Vyp. 20, T. 3, pp. 52–55 [in Ukrainian].
29. Tsykhovska, E. D. (2013). *Informatsiini virusy: kartyna yak internet-mem* [Information viruses: a picture as an Internet meme]. *Aktualni problemy inozemnoi filolohii*. Vyp. 8. Ch. 1. S. 152–158 [in Ukrainian].